

Chefsjustitieombudsmannen
Mats Melin

En åklagares skyldighet att ta reda på om en målsägande gör anspråk på beslagttaget gods

Initiativet

I en artikel i Dagens Nyheter den 1 december 2003 med rubriken ”Tjuven fick behålla hans arbetsverktyg” stod i huvudsak följande att läsa.

Byggnadsarbetaren AA bestals på sina verktyg. Gärningsmannen greps och AA kontaktades av polis och identifierade sina verktyg. Han skulle få besked senare var och när han kunde återfå dem. BB vid länskriminalen bekräftade i artikeln att det var AA:s verktyg, att denne hade identifierat dem och att det i utredningsprotokollet hade gjorts en anteckning om att det var AA:s verktyg. Kammaråklagaren CC uppgav att AA inte på hennes uppmaning hade verifierat med kvitton att det var hans verktyg. Enligt lag skall då beslagttaget gods återföras varifrån det har tagits i beslag. – Verktygen lämnades till gärningsmannens flickvän.

Med anledning av uppgifterna i tidningsartikeln beslutade dåvarande chefsjustitieombudsmannen Claes Eklundh att ta upp åklagarens handläggning till utredning i ett särskilt ärende.

Utredning

Diariet och akten i Södertörns åklagarkammars i Stockholm ärende C07-13-2737-03 inhämtades. Av handlingarna framgick i huvudsak följande.

Den 30 december 2002 beordrades polis till en adress i Huddinge med anledning av att ett inbrott ägt rum. AA, som arbetade för det byggföretag som uppförde huset på adressen, uppgav att vissa verktyg – en geringssåg (på flera ställen i handlingarna benämnd gersåg), en dyckertpistol och ett långt vattenpass – samt köksinredning hade tillgripits. I polisanmälan angavs att en komplettering av godsförteckningen avseende saknade verktyg skulle ges in senare.

Vid en husrannsakan den 28 maj 2003 beslagtogs hos en misstänkt person DD bl.a. två geringssågar, två slipmaskiner samt ett långt vattenpass (beslag nr 0240-03-829 p. 2–6). Samma dag förevisades AA de beslagtagna verktygen. Han uppgav då att geringssågen och vattenpasset var exakt sådana som han hade blivit av med, men

att han inte kunde ange några specifika kännetecken. Slipmaskinerna samt kapen var inte hans. DD gjorde i förhör anspråk på verktygen i punkterna 2–6.

Den 26 juni 2003 hävde CC beslagen av verktygen och förordnade att de skulle återlämnas till DD. Samma dag väckte hon åtal mot bl.a. DD för grovt häleri avseende den köksinredning som stals i samband med att verktygen tillgreps. DD erkände gärningen och dömdes också genom Huddinge tingsrätts dom.

Muntliga upplysningar inhämtades från BB som i huvudsak uppgav följande. Vid en husrannsakan den 26 maj 2003 hos DD togs en mängd gods i beslag, bl.a. den köksinredning som hade tillgripits i december 2002. När polisen gick igenom de aktuella anmälningarna insåg de att det också fanns en del verktyg på platsen som stämde överens med de som AA blivit av med. Åklagaren beslutade om ny husrannsakan, vilken ägde rum den 28 maj 2002. Såvitt BB mindes hade varken han eller hans kollega frågat AA om denne gjorde anspråk på godset. Han hade förståelse för att AA uppfattade att han hade identifierat godset som sitt. Eftersom han inte hade hållit förhören med DD kände han inte till om denne hade gjort anspråk på godset. Han hade inte någon kontakt med åklagaren efter det att frågan om en ny husrannsakan hade föredragits. Med AA hade han kontakt per telefon efter det att domen vunnit laga kraft.

Ärendet remitterades till dåvarande Åklagarmyndigheten i Stockholm för upplysningar och yttrande över handläggningen av beslaget varvid särskilt skulle anges

1. vilka eventuella kontakter som åklagaren hade med polisen och/eller målsäganden gällande beslagen innan dessa hävdes och
2. vilka överväganden som åklagaren gjorde i anslutning till att hon beslutade att häva beslagen.

Åklagarmyndigheten (dåvarande vice överåklagaren EE) kom in med ett remissvar till vilket var fogat ett yttrande från CC.

CC anförde följande.

Jag vill inledningsvis nämna att i målet, vilket jag handlade förra sommaren, förekom ca 150 godspunkter och ett stort antal målsägande. Jag hade under utredningens gång kontinuerlig och tät kontakt med utredande polismän. Huruvida vi vid dessa kontakter specifikt berörde nu aktuella godspunkter kan jag i dag inte erinra mig. Jag har ingen minnesbild av att jag skulle ha varit i personlig kontakt med målsäganden gällande beslagen innan dessa hävdes, utan min vetskap om målsägandens inställning härrör från det PM som upprättats av polisen och som finns intaget i förundersökningsprotokollet.

Beträffande godset i beslag 0240-03-829, ett beslag som gjordes den 28 maj 2003 och som hävdes åter till den misstänkte DD i samband med att åtal i målet väcktes den 26 juni 2003, har jag, såvitt jag i dag kan erinra mig, gjort följande överväganden.

Den i målet misstänkte DD har, hört över nu aktuella godspunkter, uppgivit

att dessa tillhör honom, att han köpt dem samt lämnat vissa uppgifter angående omständigheter vid förvärven. Han har vidare gjort anspråk på godset.

Av en polisanmälan upprättad den 30 december 2002 framgår att en gersåg av i anmälan uppgiven modell "EL" och ett vattenpass stulits i samband med ett inbrott. Av anmälan framgår att en komplettering av godsförteckningen skulle inkomma. Någon sådan komplettering rörande försvunna verktyg har dock inte gjorts såvitt framgår av förundersökningsprotokollet. Däremot har polisen enligt en tjänsteanteckning den 28 maj 2003 tagit kontakt med målsäganden som förevisats godset i beslaget 0240-03-829. Av tjänsteanteckningen framgår att målsäganden uppgivit att punkterna 3–5 inte tillhör honom. Då ingen annan person än DD gjorde anspråk på godset och då det heller inte på annan grund framkom att godset skulle tillhöra annan än DD har godset i p 3–5 hävts åter till DD.

Beträffande p 2 och 6 har målsäganden uppgivit att dessa föremål, en gersåg av märke De Walt och ett vattenpass, är likadana som de han blev av med men att det inte finns några särskiljande drag som visar att det är just hans gods.

Med hänsyn till ovanstående har jag gjort följande bedömning. Det finns inga omständigheter som visar att godset i punkterna 2 och 6, mot DD:s nekande, skulle tillhöra just målsäganden. En såg torde vara den andra lik såvida de inte kan särskiljas genom t ex märkning, skador eller tillverkningsnummer, och detsamma gäller för ett vattenpass. Inte heller det aktuella godsets omfattning och sammansättning är sådan att det härav går att utläsa att just dessa saker skulle vara tillgripna från målsäganden. Såsom jag uppfattade PM-et har heller inte målsäganden påstått att han kunnat identifiera sakerna som sina utan endast kunnat säga att godset är av samma slag som de som tillgreps från honom. Det fanns inga förutsättningar att åtala för brott beträffande nu aktuellt gods och jag såg heller ingen möjlighet att visa att målsäganden hade bättre rätt än DD till godset. För övrigt framgick heller inte av utredningen att målsäganden skulle ha något sådant yrkande. Med hänsyn till ovanstående omständigheter är min uppfattning att godset skulle hävas till den från vilken beslaget gjorts, nämligen DD.

Efter att inledningsvis ha redogjort allmänt för handläggningen av förundersökningen anförde EE följande.

När det gäller beslagspunkterna 2 och 6, en gersåg och ett vattenpass, framgår av polisens tjänsteanteckning att dessa föremål var likadana som de som stulits från målsäganden, men att godset inte uppvisade några särskiljande drag som visade att godset med någon säkerhet kunde identifieras som målsägandens verktyg. Målsäganden har inte heller uttryckligen framställt något anspråk på de beslagtagna verktygen. Mot denna bakgrund hävdades beslaget och utlämnades till misstänkt.

Beslag är endast en tillfällig besittningsrubbningsrubbnings för ett visst ändamål. Beslagsinstitutet ger därför inte åklagaren rätt eller skyldighet att, enligt de regler som gällde vid tidpunkten för beslutet, ta ställning till äganderätten till egendomen. Om åklagaren väcker talan finns möjligheten att inom ramen för åtalet väcka talan om bättre rätt, om förutsättningar för det föreligger. Om åtal inte väcks skall beslaget hävas. Någon laglig grund att göra bedömning av vem som har bättre rätt till egendomen föreligger inte. Det är själva besittningsrubbningsrubbnings som är avgörande för frågan till vem egendomen skall lämnas ut när ett beslag hävs. För att beslagtaget gods skall kunna lämnas ut till någon annan krävs att den personen från vilket det tagits i beslag uttryckligen avstår från sina anspråk och att inte heller någon annan tredje persons rätt träds för när (jfr Fitger, Rättegångsbalken 27:19, i dess lydelse före den 1 juli 2003).

Mot bakgrund av ovan redogjorda omständigheter och i ärendet inhämtat yttrande, anser jag att åklagaren har haft fog för sin bedömning att de i beslag tagna verktygen kunnat utlämnas till den misstänkte utan att först ha underrättat målsäganden om att beslaget kunde komma att hävas.

Ärendet föranleder inte någon åtgärd från min sida.

Bedömning

I 27 kap. rättegångsbalken (RB) finns regler om beslag. Enligt 1 § första stycket får ett föremål som skäligen kan antas ha betydelse för en brottsutredning (bevisbeslag) eller vara någon avhänt genom brott (återställandebeslag) eller på grund av brott förverkat (förverkandebeslag) tas i beslag. Om det inte inom föreskriven tid har väckts åtal eller kommit in någon begäran till rätten om förlängning av tiden eller om det annars inte längre finns skäl för beslag, skall beslaget omedelbart hävas (8 § första stycket).

Enligt en bestämmelse i 27 kap. 8 § andra stycket RB (som numera i sak oförändrad återfinns i paragrafens tredje stycke) får ett beslag av föremål som någon framställt anspråk på hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om att beslaget kan komma att hävas har sänts till den som framställt anspråket. Om denne medger det, skall dock beslaget hävas omedelbart. Av underrättelsen skall framgå hos vem beslaget har gjorts. Den som beslaget har gjorts hos behöver i ett sådant fall inte underrättas.

Denna bestämmelse infördes genom en lagändring den 1 januari 1999. I förarbetena anfördes bl.a. följande. När stöldgods påträffas och det kan spåras till en målsägande, underrättas den bestulne. Denne uppfattar då ofta situationen så att han kan räkna med att myndigheterna kommer att agera för att hans anspråk på egendomen skall säkerställas och prövas. Om emellertid utredningen leder till att åtal inte väcks, skall beslaget hävas och den beslagtagna egendomen genast lämnas tillbaka till den tidigare misstänkte. Målsäganden måste i detta läge agera själv för att ta till vara sin rätt, något som han oftast är helt oförberedd på eftersom han dels ofta tror att myndigheterna skall bevaka hans rätt, dels inte får någon underrättelse om att beslaget kan komma att hävas. Dessa förhållanden medförde att målsäganden i många fall inte fick tillbaka sin egendom, trots att det kunde tyckas vara helt klart att den tidigare misstänkte inte hade gjort ett godtrosförvärv av egendomen. Detta var otillfredsställande, varför målsägandens rätt borde stärkas. En målsägande som har gjort anspråk på viss beslagtagna egendom skulle därför alltid underrättas om att egendomen kommer att lämnas tillbaka till den hos vilken beslaget gjordes (prop. 1997/98:168 s. 15).

Bestämmelsens nya placering i 27 kap. 8 § RB, fr.o.m. den 1 juli 2003, föranleddes av att det fördes in en ny 4 a § i kapitlet som i huvudsak ger en åklagare möjlighet att lämna ut beslagtagna gods till målsäganden om det är uppenbart att denne har bättre rätt till godset. Om så sker skall den hos vilken beslaget gjorts underrättas om beslutet. Föreskriften kom till samtidigt som ändringar vidtogs i lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre enligt vilka det principiellt inte är möjligt att göra godtrosförvärv av stöldgods.

Av utredningen framgår att polisen förevisade AA den beslagtagna geringssågen och vattenpasset (punkterna 2 och 6 i beslag nr 0240-03-829) och att AA då

identifierade dessa som ”exakt sådant” som de som hade frånstulits honom, men att han inte kunde ange några specifika kännetecken på verktygen. Vid tillfället förevisades AA också andra beslagtagna verktyg som han upplyste inte var hans. Någon ytterligare kontakt med AA från polis eller åklagares sida innan beslaget hävdes synes inte ha förekommit.

Frågan är om AA i och med detta får anses ha gjort sådant anspråk på geringssågen och vattenpasset att han, i enlighet med 27 kap. 8 § andra stycket RB i dess dåvarande lydelse, borde ha fått en underrättelse om att beslaget kunde komma att hävas.

AA hade inte uttryckligen angett att han gjorde anspråk på godset. Det kan emellertid, enligt min uppfattning, inte krävas av en målsägande att denne skall förstå att han eller hon måste framställa ett formligt anspråk. Det ankommer i första hand på den som förevisar beslaget gods för en målsägande att genom frågor hjälpa denne att klargöra sin inställning. Om så inte kommit att ske, måste de uppgifter som målsäganden lämnat i stället bedömas av åklagaren. För det fall att det finns tvivel om huruvida målsäganden gör anspråk på godset är åklagaren skyldig att ta reda på hur det förhåller sig.

I förevarande fall var de uppgifter som AA lämnade sådana att CC i vart fall borde ha tagit reda på om han gjorde anspråk på geringssågen och vattenpasset eller inte. Det kunde lämpligen ha skett antingen genom att hon kontaktade BB som hade förevisat verktygen för AA för att efterhöra hans uppfattning i saken eller genom att hon själv eller utredaren kontaktade AA

Jag vill framhålla att den möjlighet som numera finns att i uppenbara fall lämna ut beslaget gods till en målsägande inte gör det mindre angeläget att denne får hjälp att hävda sina anspråk.

Jag vill avslutningsvis endast erinra om att bestämmelsen i 27 kap. 8 § tredje stycket RB inte innebär att åklagaren skall göra en bedömning av vem som har bättre rätt till egendomen. En sådan prövning får anstå till ett eventuellt domstolsförfarande. En målsägande som gjort anspråk på beslaget gods skall alltid – om det inte med tillämpning av 27 kap. 4 a § finns förutsättningar att lämna ut egendomen till denne – underrättas om att beslaget kan komma att hävas och föremålen återlämnas till den hos vilken beslaget gjordes.

Med dessa kritiska uttalanden avslutar jag ärendet.